

ÇAĞDAŞ DÜNYADA PERSONALİZM VE POSTMODERNİZM (PERSONALISM AND POSTMODERNISM IN THE CONTEMPORARY WORLD)

VELİ URHAN*

Postmodernizm teriminin düşünürler tarafından ne zamandan beri ve hangi kültür alanıyla ilgili olarak kullanılmaya başlandığı konusunda farklı görüşlerle karşılaşyoruz. Thomas D. Dochherty “Postmodernizm: Bir Giriş” başlıklı yazısında mimariden zoolojiye kadar neredeyse dokunmadığı tek bir düşünsel faaliyet alanının bulunmadığını kaydettiği postmodernizm hakkında “Avrupa’da gezinen bir hayalet” deyimini kullanmaktadır. Bu anlamda *belirsizlik* terimi ile yakından ilişkili bulunan postmodernizmi belirli bir şekilde tanımlamak kolay görünmüyor.

Bununla birlikte, modernliğin bilimsellik, pozitivizm, ulus devlet, endüstriyalizm, kapitalizm, demokrasi, laiklik, teknoloji, bürokrasi ve uzmanlaşma gibi temel parametrelerini sorgulamasının yanısıra, postmodernizmin belirsizliğe, parçalılığa, farklılığa, etnikliğe, alt kültürlerle, çoğulculuğa, yerelliğe, özgünlüğe ayrıcalık tanıyan bir hareket olduğu söylenebilir. Postmodernizm kavramını felsefe, siyaset ve sosyal teori tartışmalarına sokan Lyotard’a göre, bu kavram günümüz Batı medeniyetinin genel bir durumuna, yani “büyük meşrulaştırma anlatılarının artık inandırıcı olmadığına dikkat çekmektedir.

Günümüzde modernliğin getirdiği bir takım sıkıntıların bulunduğu kuşku yoktur. Gelişmiş Batı toplumlarının sosyal bilimcilerinin pek çoğunun, modernizmden kaynaklanan ve büyük bir kısmının da özellikle yok olmaya yüz tutmuş değerler dünyasıyla ilgili bulunan sıkıntı ve sorunlar karşısındaki endişelerini dile getirmeğe başladıkları, modernizme yönelttikleri eleştirilerinden anlaşılıyor. Lyotard, Baudrillard, Jameson, Foucault gibi modernizmi eleştirenler, gelişmiş Batı toplumlarındaki modernliğin artık bir dönüşümün eşiğinde bulunduğunu, modernlikten bir kopuşun başladığını ve postmodernist bir döneme girildiğini öne sürerler. Kişiliğin beslendiği kaynağın tümüyle değerler dünyasına bağlı

* Gazi University, Ankara, Turkey vurhan@gazi.edu.tr

olduğunda, değerler dünyasının da bir yanıyla insanı aşkın bir yanıyla da insanda içkin olduğunda kuşku yoktur.

Aydınlanma hareketiyle birlikte kendini göstermeye başlamış bulunan modernizmin belirlediği kişiliğe ilişkin olan değerler dünyasının merkezine, bu değerlerin üreticisi olarak insanın yine kendisinin yerleştirilmesi çabasının ne ölçüde başarılı olduğu tartışılabilir. İdeler teorisinin mimarı olan Platon'un değerler konusundaki düşüncesi göz önüne alınırsa, modernizmin özünde bulunan, bu değerlerin dünyevileştirilmesi çabasının, şimdiye kadar olduğu gibi gelecekte de, başarıya ulaşabileceğini söylemek kolay görünmüyor.

İnsanın *kişi* olarak varlığının devam etmesini ve tinsel bakımdan yücelmesini, dolayısıyla ahlak ölçülerine uygun bir toplumsal düzenin gerçekleşmesini sağlayan söz konusu değerler insan olsa da olmasa da var olmaya devam ederler. Bu anlamda, insanı aşkın olan söz konusu değerler dünyası, *değer* kavramıyla ifade edilebilecek olan şeylerin tümünü eksiklik değil de yetkinlik planında kendinde toplayan bir Aşkın'ın yani Tanrı'nın varlığını zorunlu kılar. Tanrı olmadan değerlerin aşkınlığından söz etmek pek kolay görünmüyor.

I

Postmodernizm teriminin düşünürler tarafından ne zamandan beri ve hangi kültür alanıyla ilgili olarak kullanılmaya başlandığı konusunda farklı görüşlerle karşılaşırız. *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm* adlı eserinin Lyotard'ın postmodernizm hakkındaki görüşlerine ayırdığı altıncı bölümünde M. Sarup, bu terimin 1960'lı yıllarda New York'taki sanatçılar ve eleştirmenler arasında ilk kez ortaya çıktığını ve 1970'lerde de Avrupalı kuramcılar tarafından geliştirildiğini kaydeder.¹

Heller ve Feher *Postmodern Politik Durum* adlı kitabında postmodernizmin modern dönemin kucağında büyüyen bir yabancılaşma kuşağının eseri olarak 1968'de doğduğunu yazar.² F. Jameson *Postmodernizm Ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı* adlı eserinde postmodernizmin varlığının modernlikten kopuşla ilgili varsayımlara dayanarak 1950'lerin sonu ya da 1960'ların başında ortaya çıktığını öne sürer.³

1 M. Sarup. *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*, çev. A. Baki Güçlü (Ankara: Ark Yayınevi, 1995), 158.

2 A. Heller-F. Feher. *Postmodern Politik Durum*, çev. S. Argın ve O. Akınhay (Ankara: Öteki Yayınevi, 1993), 200.

3 F. Jameson. *Postmodernizm Ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*, çev. N. Plümer (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994), 29.

Her ne şekil ve zamanda doğmuş olursa olsun, burada önemli olan postmodernizmin, insanlığa bir takım olumlu gelişmeler sağlarken, öte yandan insanın gerek kişiliği gerekse toplumsal yaşantısı bakımından pek çok sorunu beraberinde getirdiği düşünülen modernliğe bir tepki olarak doğmuş bulunmasıdır. Thomas D. Dochherty "Postmodernizm: Bir Giriş" başlıklı yazısında mimariden zoolojiye kadar neredeyse dokunmadığı tek bir düşünsel faaliyet alanının bulunmadığını kaydettiği postmodernizm hakkında "Avrupada gezinen bir hayalet" deyimini kullanır.⁴ Bu anlamda *belirsizlik* terimi ile yakından ilişkili bulunan postmodernizmi belirli bir şekilde tanımlamak kolay görünmüyor.

Bununla birlikte, modernliğin bilimsellik, pozitivizm, ulus devlet, endüstriyalizm, kapitalizm, demokrasi, laiklik, teknoloji, bürokrasi ve uzmanlaşma gibi temel parametrelerini sorgulamasının yanı sıra, postmodernizmin belirsizliğe, parçalılığa, farklılığa, etnikliğe, alt kültürlerle, çoğulculuğa, yerelliğe, özgünlüğe ayrıcalık tanıyan bir hareket olduğu söylenebilir. Kanada hükümetinin isteği üzerine 1979 yılında kaleme aldığı *Postmodern Durum* adlı eserinde Lyotard "*postmodern*"i büyük anlatılara inanmazlık olarak tanımlar⁵.

Postmodernizm kavramını felsefe, siyaset ve sosyal teori tartışmalarına sokan Lyotard'a göre, bu kavram günümüz Batı medeniyetinin genel bir durumuna, yani "büyük meşrulaştırma anlatılarının artık inandırıcı olmadığına dikkat çekmektedir.⁶ Başka bir deyişle, postmodernizm pozitivizm, liberalizm, kapitalizm, Aydınlanma, Marksizm gibi büyük anlatılara karşı bir başkaldırıdır. Bu bağlamda, postmodernizm, ona göre, bütünlük baskısından, bir üst söylemin otoritesi altında senteze girme baskısından kurtularak, daha ileri gitme isteğidir.⁷

Günümüzde modernliğin getirdiği bir takım sıkıntıların bulunduğu kuşku yoktur. Charles Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları* adlı eserinde, "bireycilik" ve "araçsal aklın öncelik kazanması" şeklindeki iki ana temayı ele alır ve ardından da büyük ölçüde bu ikisinden türemiş bir üçüncüsü olan "bireyciliğin ve araçsal aklın siyasal yaşam üzerindeki korkutucu sonuçlarını ekler.⁸

Gelişmiş Batı toplumlarının sosyal bilimcilerinin pek çoğunun, modernizmden

4 T. D. Dochherty. "Postmodernizm: Bir Giriş", çev. Y. Alogan, *Post Modernist Burjuva Liberalizmi* içinde (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995), 7.

5 J. F. Lyotard. *La condition postmoderne* (Paris: Les éditions de minuit, 1979), 7.

6 N. Fraser ve L. Nicholson, "Felsefesiz Toplumsal Eleştiri: Feminizm ve Postmodernizm Arasında Bir Karşılaşma", çev. M. Küçük, *Modernite Versus Postmodernite* içinde (Ankara: Vadi Yayınları, 1993), 279.

7 N. Zekâ. "Yolları Çatallanan Bahçe, Aynalı Gökdenler, Dil Oyunları ve Robespierre, *Postmodernizm* içinde (İstanbul: Kıyı Yayınları, 2. bsk., 1994), 25.

8 Ch. Taylor. *Modernliğin Sıkıntıları*, çev. U. Canbilen (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995), 10-13.

kaynaklanan ve büyük bir kısmının da özellikle yok olmaya yüz tutmuş değerler dünyasıyla ilgili bulunan sıkıntı ve sorunlar karşısındaki endişelerini dile getirmeğe başladıkları, modernizme yönelttikleri eleştirilerinden anlaşılıyor.

Liotard, Baudrillard, Jameson, Foucault gibi modernizmi eleştirenler, gelişmiş Batı toplumlarındaki modernliğin artık bir dönüşümün eşiğinde bulunduğunu, modernlikten bir kopuşun başladığını ve postmodernist bir döneme girildiğini öne sürerler.

Modernliğin tamamlanmamış bir proje olduğunu düşünen Habermas’a⁹ ve modernizmin sonuçlarının kökleşip evrenselleştiği bir dönemde yaşadığımızı öne süren Giddens’a¹⁰ göre ise, postmodern bir döneme geçişten söz etmek pek kolay görünmüyor. Çünkü onlara göre, varsayılan postmodernizmin içinde yer alabilecek unsurlar zaten modernizmin bünyesinde bulunmaktadır. Burada bizim esas konumuz, modernizm ile postmodernizmin ne olduklarının ayrıntılı bir biçimde tartışılmasından ziyade onların kişilik üzerindeki etkilerinin felsefî bir çözümlemeye tâbi tutulmasıdır. Bu nedenle, postmodernizmin doğuşu ve mahiyeti hakkında bu kadarlık bir girişten sonra, onun kişilikle olan ilintisine geçebiliriz.

II

Modernliğin kişilikle olan ilintileri dikkate alındığında, kişiliğin beslendiği kaynağın tümüyle değerler dünyası oluşu, ama bu değerler dünyasının bir yanıyla insanı aşkın bir yanıyla da insanda içkin olduğu unutulmamalıdır. Aydınlanma hareketiyle birlikte kendini göstermeye başlamış bulunan modernizmin belirlediği kişiliğe ilişkin olan değerler dünyasının merkezine, bu değerlerin üreticisi olarak insanın yine kendisinin yerleştirilmesi çabasının ne ölçüde başarılı olduğu tartışılabilir.

İdeler teorisinin mimarı olan Platon’un değerler konusundaki düşüncesi göz önüne alınırsa, modernizmin özünde bulunan, bu değerlerin dünyevileştirilmesi çabasının, şimdiye kadar olduğu gibi gelecekte de, başarıya ulaşabileceğini söylemek kolay görünmüyor. Çünkü Platon’a göre değerler ideler dünyasının kavramsal varlıkları olarak gerçekten vardırılar.

İnsanın *kişi* olarak varlığının devam etmesini ve tinsel bakımdan yücelmesini, dolayısıyla ahlak ölçülerine uygun bir toplumsal düzenin gerçekleşmesini sağlayan söz konusu değerler

insan olsa da olmasa da var olmaya devam ederler. Bu anlamda, insanı aşkın olan söz konusu değerler dünyası, *değer* kavramıyla ifade edilebilecek olan şeylerin tümünü eksiklik değil de yetkinlik planında kendinde toplayan bir Aşkın’ın yani Tanrı’nın varlığını zorunlu kılar.

Tanrı olmadan değerlerin aşkınlığından söz etmek pek kolay görünmüyor. Platon’un “İyi İdesi”, Aristoteles’in “İlk Muharrik”i, Farabî’nin “İlk Sebeb”i ve İktbal’in “Mutlak Ego”su sözü edilen aşkın değerlerin teminatı olarak var olan aynı *Yetkin Varlık*’a işaret ederler. Ortaçağ skolastik düşüncesine toptan bir karşı çıkışı simgeleyen Rönesans ve Aydınlanma hareketi düşüncenin merkezinden Tanrı’yı uzaklaştırıp, O’nun yerine insan aklını geçirmekle, bir bakıma, değerlerin aşkınlığının ve mutlaklığının teminatını ortadan kaldırmıştır.

Buna bağlı olarak değerler alanının da aşkınlığını ve mutlaklığını yitirip dünyevileşmesi ve göreceleşmesi kaçınılmaz olmuştur. Burada sorulması gereken temel soru şudur: dünyevileşmiş ve göreceleşmiş olan değerler, acaba insanın kişiliğe ilişkin varlığının devam etmesi ve toplumsal düzenin sağlıklı bir biçimde işlemesi bakımından, mutlak değerlerin gördüğü işlevi görebilmekte midir?

Marksizmin bundan böyle yeni toplumsal gelişmelere uygulanamayacağı söylemiyle, Aydınlanma düşüncesinin başarısızlığa uğrayıp uğramadığı hakkındaki başka bir akıl yürütmenin üst üste çakıştığını söyleyen Madan Sarup, bütün olup bitenlerin Aydınlanmanın umut ve ideallerinin tam tersi bir yönde geliştiğini öne sürer.¹¹ Kısacası, her alan aşama aşama kurumsallaştırılmak suretiyle, bilim, ahlak, sanat vb. kişinin yaşam dünyasından kopararak birer özerk alan haline getirilir. Modernizmin içinde, uzmanlaşma olarak kendini gösteren bu durum genel epistemolojik yapıda birbirleriyle hemen hemen hiçbir irtibatı bulunmayan kendi içine kapalı bilgi öbekleri olarak ortaya çıkar.

Genel bilgi dokusunda meydana gelen bu parçalanma ve kopukluklar nedeniyle, modern insanın kişiliğinin de en çok ilgili bulunduğu uzmanlık alanının belirlediği nitelikler yönünde gelişme gösterdiği görülür. Belirli bir uzmanlık alanının uzmanı olmuş olan modern insan, bir bakıma, ister istemez kendi *benini* öteki uzmanlık alanlarından yalıtılmış olur. Lacan’ın düşüncelerini göz önüne alarak, Madan Sarup, yalıtılmış bir kavram olarak düşünüldüğünde, *benliğin* burjuva bireyciliği ile yakından ilişkili olduğunun düşünülebileceğini öne sürer.¹²

Modernizmin parametrelerinin büyük çoğunluğu, öyle görünüyor ki, marksizmin “*üst-yapıyı alt-yapı belirler*” ilkesi doğrultusunda, kişilik için son derece önemli olan değerlerin dünyevileştirilmesinden, insanın *başkayla* olan ilişkisinin özüne sevgi değil de çatışma

9 J. Habermas. “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, çev. G. Naliş, *Postmodernizm* içinde derleyen N. Zekâ (İstanbul: Kıyı Yayınları, 2. bsk., 1994), 31-44.

10 A. Giddens. *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994), 134.

11 M. Sarup, *a.g.e.*, 172.

12 A.E., 16.

konularak, onun bireleşmiş modern özne haline getirilmesinden başka bir işe yaramamıştır. Kişiliğin varlığı için *başkanın* varlığının ne ölçüde önemli olduğu, üzerinde uzun uzadıya durmayı gerektirmeyecek ölçüde açık görünüyor. Burada öncelikle vurgulamak istediğimiz şey, modernizm ve onun parametreleriyle birlikte *benin başka beni* yani *seni* âdeta bir nesne gibi algılamaya başlaması sonucu, Mounier ve Nédoncelle gibi teist personalistlerin *ben* ile *başka ben* yani *sen* arasında var olduğunu söyledikleri *sevgi (amour)*nin yerine *çatışma* (conflit) nın geçtiğidir. Bu anlayış Sartre ve onun gibi öteki ateist varoluşçuların görüşlerinde teorik temelini bulur. Sartre'ın kuramında, diyor Sarup, bilinç asla kendini kavrayamaz, bilen *ben* her zaman özneyi nesneye dönüştürür.¹³

Modernizmin insanla ilgili gözlemlenebilir nitelikte olan genel tavrının insanın kişiliğinin oluşmasında geleneksel ve aşkın değerlerin yerine yeni içkin değerleri geçirme çabası içinde bulunduğu kuşku yoktur. Fakat modernizmin kendi bünyesinden bir postmodernizm hareketini doğurmuş olması onun bu çabasının ne ölçüde başarılı olduğunu da gösterir. Çünkü postmodernizm, genel yaklaşımları bakımından, henüz bir belirsizlik içinde bulunuyor olsa bile, modernizmin bu güne kadar yıktıklarına karşı duyulan bir nostaljinin ifadesi gibi görünmektedir.

Jameson'un, ancak nostalji filimlerinde görülebilecek olan ölü biçimlere öykünmenin adı olan *pastişi* postmodernizmin özelliklerinden biri olarak betimlemesi bu bakımdan ilgi çekicidir.¹⁴ Postmodernizmde, genel olarak bakıldığında, modernizmin yıktığı ne varsa onların tam tersine yani geçmişe, geleneğe, dinsele, aşkın olan şeylere duyulan bir özlemin, üstü örtük bir biçimde de olsa, varlığını sezinlemek olanaklıdır.

Modernizmin geliştirdiği büyük anlatıların insanı kişilik ve kimlik bunalımına sürükleyen tek yanlı yapaylığı karşısında, postmodernistlerin bir nostalji psikolojisi içinde, söz konusu büyük anlatılara karşı çıkma şeklinde gösterdikleri tepki, modernizmin hedeflediği noktalara varmak için harcadığı çabalarının önemli ölçüde boşa gitmeye başladığını göstermektedir. Burada şöyle bir soru akla gelebilir: acaba modernizmin başaramadığını postmodernizm başarabilecek midir?

Bu soruya olumlu ya da olumsuz bir yanıtın verilebilmesi için insanlığın kendi geleceğine güvenle bakabilmesini sağlamak amacıyla yola çıkmış olan modernizmin o vadedilmiş aydınlanma düşünden umudun bütünüyle kesilmiş, sonuç olarak da ona karşı verilen tepkilerin arkasında yatan temel motifi çok açık bir biçimde bilinmesine gereksinim

vardır. Oysa postmodernizm hakkında söylenenlere bakıldığında, onunla ilgili henüz bu açıklıkta bir bilgi sahibi olabildiğimizi söylemenin pek kolay olmaması bir yana, böyle bir postmodernist döneme girilip girilmediği konusunda günümüz sosyal bilimcileri arasında ciddi fikir ayrılıklarının bulunduğu bir gerçektir.

Henüz tam anlamıyla böyle bir döneme girilmemiş olsa bile, modernizmin içinde bugüne dek yapılagelmiş yanlışlara karşı giderek yükselen bir tepkinin varlığı da bir gerçektir. Bu tepki sesini yükseltirken nelerle hesaplaşmak istediğini iyi bilmekte, fakat hesaplaşmanın sonunda ortadan kaldırılanların yerine nelerin konulacağı konusunda genel bir belirsizlik içinde bulunmaktadır. O bakımdan, modernliğin parametrelerine sert tepkiden öte bir belirginlik göstermeksizin, hayalet gibi ortalıkta dolaşan postmodernizmin, mevcut durumuyla, modernizmin başaramadığını başarabileceğini söylemek bize kolay görünmüyor. Postmodernizm tartışmalarının başlangıcında yer alan ilk önemli düşünür olarak *Ecce Homo* adlı yapıtıyla Nicetzsche gösterilmektedir.

Adı geçen yapıtında o insanlığın bugüne dek haklarında sürekli düşünce üretip büyük anlatılar geliştirdiği *Tanrı, ruh, erdem, günah, öte dünya, doğru, sonsuz hayat...* gibi şeylerin gerçek değil yalnızca kuruntulardan ibaret olduğunu, hayatın asıl temel konuları olan “küçük şeyler”in önemsenmemesi nedeniyle toplumsal düzenin kökten bozulduğunu kaydeder.¹⁵

Postmodernizmin modernliğin ortaya koyduğu büyük anlatılara bir inanmazlık olarak ortaya çıkışının gerisinde, büyük ölçüde, Nietzsche'nin bu görüşleri yatmaktadır. Postmodernistler büyük anlatılara aslâ güvenmezler; Hegel'e, Marx'a ve her türden evrensel felsefe biçimine kuşkuyla bakarlar.¹⁶ Postmodernizmin özelliklerinden biri de, Jameson'un düşüncesinde, *şizofrenidir*. Jameson, bu kavramla kasdettiği şeyi, Lacan'ın şizofreni kuramı doğrultusunda açıklar. Şizofreniyi dil bozukluğu olarak ele almış olan Lacan'a göre şizofreni kişinin tam olarak konuşma ve dil alanına girememesinden doğar.¹⁷

Geçmişle çeşitli anlar dışında çok az bir bağlantısı bulunan, ufkunda da gelecek diye bir şey olmadığından sürekli şimdide yaşayan şizofren “hiç kimse”dir ve hiçbir kişisel kimliğe sahip değildir.¹⁸ Şimdinin geleceğe yönelik doğru ve tutarlı projeler üretebilmesi için geçmişle olan bağlarını tümüyle koparmaması gerekir. Söz konusu bağların büyük bir kısmını kişilikle doğrudan ilişkili bulunan değerler oluşturmaktadır. Jameson'un şizofrenik bir görüntü sergilediklerini, bundan dolayı da yalnız şimdini yaşamak amacıyla olduklarını söylediği

15 F. Nietzsche. *Ecce Homo*, çev. Can Alkor (İstanbul: Say Yayınları, 5. bsk., 1996), 53.

16 M. Sarup, *a.g.e.*, 174.

17 M. Sarup, *a.g.e.*, 176.

18 A.E., 176.

13 A.E., 16.

14 A.E., 176.

postmodernistler için, öyle görünüyor ki, geçmiş şimdinin yaşanma biçimine sadece bir çeşni olarak katılması gereken bir nostaljiden ibarettir. Modernizmin bünyesinde postmodernizmle birlikte artık gerçekliğin yerini imajın almaya başladığını söylemek de olanaklıdır.¹⁹ *Simülasyon*ların (suretler) gerçek sayılarak, toplumsal gerçekliğin güneşin doğmasıyla yok olan bir hortlak gibi buharlaşıp uçmakta olduğunu söyleyen Baudrillard, içinde yaşadığımız postmodern dönemin bir simülasyon çağı olduğunu öne sürer.²⁰

Bu dünyada gerçeklik diye bir şeyin var olmadığını, her şeyin bir simülasyondan ibaret olduğunu düşünen Baudrillard'ın, içinde yaşadığımız bu çağa bir ad verme konusunda epeyce zorlandığı da görülür.²¹ Sarup daha önce adı anılmış olan eserinin “Baudrillard ve Bir Takım Kültürel Pratikler” başlıklı yedinci bölümünde simülasyonların ilk düzeninin erken modernlik, ikincisinin modernlik ve üçüncüsünün de postmodernlik olduğunu söyler.

Postmodern evrenin her şeyi bir simülasyon haline getirmeye oldukça eğilimli bulunduğunu düşünen Baudrillard, ona göre, bununla dışsal olan hiçbir şeyde simülasyonlara karşılık gelebilecek hiçbir gerçekliğin bulunmadığını ve taklid edilebilecek hiçbir orijinalliğin söz konusu olmadığı bir dünyayı anlatmak istediğini kaydeder.²² Baudrillard bu yaklaşımıyla, Platon'un bu dünyanın varlıklarının ideler dünyasının gerçeklikleri olan idelerin birer gölgesi olduğu şeklindeki anlayışa, bir bakıma, geri dönüyor gibi görünmekle birlikte, simülasyonların kendilerine atfedilecekleri gerçekliklerinin bulunmadığını öne sürmekle, Platon'un gerçeklikler dünyasının varlığını reddeden bir yaklaşım içinde bulunmaktadır.

Postmodernizmin, genel anlamda, özünü sergileyen bütün bu açıklamalar göz önüne alındığında, onun önde gelen sözcüleri konumunda bulunan ne Lyotard'ın, ne Baudrillard'ın ve ne de Jameson' un yaklaşımları, bize modernizmin başaramadığını başarabilmeye yetili yaklaşımlar olarak görünmüyor. İnsanın Aşkın'la olan tüm bağlarını yok sayan, onu kendi kendine yeten akıllı bir varlık olarak görme eğiliminde bulunan her yaklaşım, öyle görünüyor ki, insanın özellikle ruhsal ya da kişiliksel yanıyla ilgili sorunlarının çözümünde başarısız kalmaya mahkûmdur.

19 A. Y. Sarıbay. “İslami Sosyoloji Postmodern Bir Sosyoloji mi?”, *Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler*, Cilt:1, Sosyoloji Derneği Yayınları, İstanbul 1994, 89.

20 J. Baudrillard. *Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya da Toplumsalın Sonu*, çev. O. Adanır (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1991), 49.

21 A.E., 71.

22 M. Sarup, *a.g.e.*, 193-194.